

Bar Kochba egyik arámi nyelvű levelének fordítása és elemzése

1947-ben egy beduin kecskepásztor számára ismeretlen nyelvű és jelentőségű tekercekre, ill. tekercsdarabkákra lelt a judeai sivatagban, Kumránban. Mint kiderült, ezek a tekercek a második szentély korából származtak. Ezek voltak az eddig ismert legrébb héber iratok. A felfedezés lángba hozta világot. A környéken ettől kezdve sokan kutattak régészeti kincsek után, nem kevés eredménnyel. Az egész Ta'amira beduin törzs melyből a pásztorfiú való volt - ezek után mintegy régésztörzsszé változott, hogy további hasonló tekerceket rejtő barlangokra leljen.¹

1953-ban leltek rá a Bár Kochba-felkelésről rengeteg új információval szolgáló ú.n. Levelek Barlangjára a Náchál Chever nevű vádiban. Hatalmas arányban megnövelte a felkelésről meglevő korábbi ismereteinket. A kumráni tekercek kicsit elhomályosították ezen újabb felfedezést, bár semmiképpen sem volt kisebb horderejű² a korábinál. A Levelek Barlangjának feltárásáért Jigael Jadin (1917-1984) régész - korábban vezérkari főnök - volt a felelős.

Dióhéjban a felkelésről: a Bar Kochba-felkelés az utolsó nagy, a zsidóknak a rómaiak elleni felkelése volt, mely nevét vezetőjéről, Simon Bar Kochbáról (vagy Bar Koszibáról) kapta. A felkelés i. sz. 132-ban tört ki és 135-ben már le is verték. A felkelés tetőpontján Judea Provincia jelentős része ismét zsidó fennhatóság alá került. Az eredményeket a nép nagy lelkesedéssel fogadta, sokan Bar Kochbában látták a messiást³. A felkelés egyik utolsó bázisa Bétár volt, melyet a rómaiak által történt legyőzése után a felkelők maradéka Én Gedibe távozva otthagytott. Majd miután az állapotok ott is tarthatatlanná váltak, a környékbeli barlangokban leltek menedékre. Egy ilyen barlang lehetett az is, melyben a levelek előkerültek. A felkelés leverése után a rómaiak keményen megtorolták a zsidókon az engedetlenséget.

Mielőtt belevágnánk a dolgotat tárgyát képező levélbe, röviden körvonalazzuk Bar Kochba személyét a többi, ugyanott előkerült levél segítségével.

Bar Kochba szigorú, volt, vaskézzel vezette a felkelést. Néhány idézet leveleiből: „Simontól, Kosziba fiától Jehosuának, Galgola fiának, tanúként hívom az eget, hogy megkötözöm a lábatokat, mint ahogy Aflul fiával is tettem.” Máshol így ír Én Gedi lakosaihoz intézett parancslevelében: „Minden tekoai ember, aki nálatok találtatik, a ház, melyben megszállnak, égettessenek el!”, „...és Jehosuát, Tadmoria (?) fiát küldjétek hozzám őrizetbe véve, és ne mulasszátok el elvenni tőle kardját...”, „Simon bar Koszibától az én gedibeli Maszbalához és Jehonatánhoz, Báin fiához: Békesség! Amíg ti elüldögéltek, esztek-isztok Izrael házának vagyonából, és egyáltalán nem gondoskodtok testvéreitekről...”

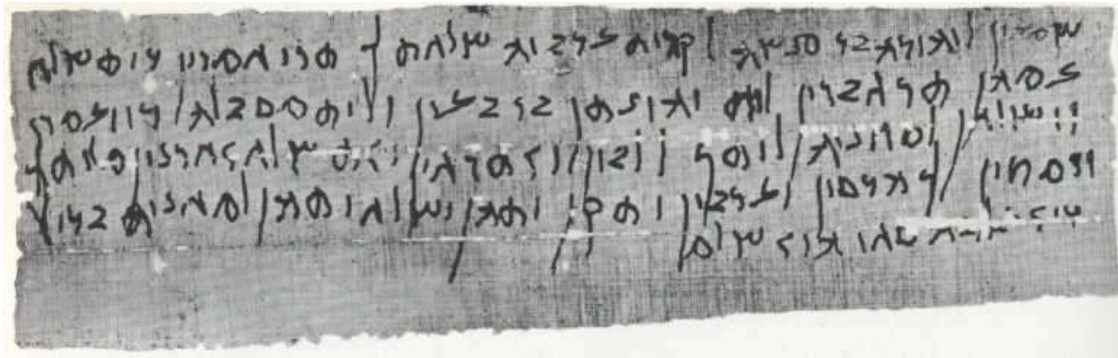
E dolgotatomban Bár Kochbától egy tisztjének címzett rövid levelét igyekszem elemezni, melyben egy további oldaláról ismerjük meg a nagy hadvezért⁴.

1 ידין, יגאל, 1917-1984: המגילות הגנוזות ממדבר יהודה.. ירושלים; תל אביב: שוקן, תשי"ח

2 ידין, יגאל, 1917-1984: המגילות הגנוזות ממדבר יהודה.. ירושלים; תל אביב: שוקן, תשי"ח

3 Palesztinai Talmudban (vilniuszi kiadás, Táánit IV. 5.) ezt olvashatjuk: „Bár Kozbát (=Bár Kochbát) látva rabbi Akiva így szólt: Íme a messiáskirály!”

4 A kép forrása: Járdeni 2000. 177. o.

Ugyanez a szöveg kvadrátbetűkkel:

1. שמעון ליהודה בר מנשה לקרית ערביה שלחת לך תרי חמרין די תשלה
2. עמהן תר גברין לות יהונתן בר בעין ולות מסבלה די יעמרן
3. וישלחן למחניה לותך ללבין ואתרגין ואת שלח אחרנין מלותך
4. וימטון לך הדסין וערבין ותקון יתהן ושלח יתהן למחניה בדיל
5. די אכלסה סגי הוא שלם

Ugyanez a szöveg írásjelekkel mondatokra és tagmondatokra tagolva Jigael Jádín olvasata alapján:

שמעון ליהודה בר מנשה לקרית ערביה. שלחת לך תרי חמרין די תשלה עמהן תרי גברין לות יהונתן בר בעין ולות מסבלה די יעמרן, וישלחן למחניה לותך ללבין ואתרגין. ואת שלח אחרנין מלותך וימטון לך הדסין וערבין. ותקון יתהן ושלח יתהן למחניה בדיל די אכלסה סגי. הוא שלם.

Simontól Jehudának, Menáse fiának, *ba*-קרית ערביה,

Küldtem neked két szamarat, hogy küldjél velük két férfit Jehonatán ben Beénhez és Maszbalához, hogy málházzák fel őket és küldjenek hozzád, a táborba lulávokat (datolyapálma még ki nem nyílt leveleit) és etrogokat (citrusalma).

És küldjél te másikat tőled és találjanak neked mirtusz- és fűzfaágakat, és készítsd el azokat, és küldjed el a táborba, mert nagyon népes (a katonai tábor).

Békesség legyen! (elköszönő formula)

A levél minden valószínűség szerint i. sz. 134. sátoros ünnepe előtt íródott, ugyanis 135-ben ilyenkor már nem élt (Bétár 135. nyarán, tisá beávkor pusztult el⁵).⁶

pénzérme az első zsidó háborúból (i. sz. I.sz.)

pénzérme a Bar Kochba-felkelésből

i. sz. III-IV- század

Kaufmann Izidor (1853-1921)

A levélben szereplő négyféle növény a szukkotnak, a sátoros ünnepnek a kellékei. Ez áll Mózes 3. könyvében (23,40): Vegyétek magatoknak az első napon díszes fa gyümölcsét, pálmaágakat, sűrű lombú fának ágát és patakmenti fűzfaágakat, és örvendeztetek az

⁵ Misna, Táánit IV. 6.

⁶ 157-158, עמ' 1980 יגאל ידין, *מכתבי בר-כוכבא (מתוך מחנה ד')*, אהרון אופנהיימר (עורך), *מרד בר כוכבא*,

Örökkévaló, a ti Istenetek színe előtt hét napig. (Dr. Bernstein Béla főrabbi fordítása). Magából a tórai szövegből nem egyértelmű, hogy pontosan melyik díszes fa gyümölcseről és milyen sűrű lombú fának az ágáról van szó. Arra meg pláne nem, hogy mi a teendő ezekkel. Azonban a hagyományos (a farizeus hagyományokat követő) zsidóságban sohasem volt kérdéses e növények beazonosítása: etrog vagy citrusalma (*Citrus medica*), datolyapálma ága (*Phoenix dactylifera*), mirtusz (*Myrtus communis*) és fűzfa (*Salix alba*). A parancsolatot pedig úgy teljesítik, ha mind e négyet a megfelelő módon kézbe veszik. A Talmudban, mely egyébként viták ezreit rögzíti az élet minden területén, egyik bölcs sem vitatja e hagyományt. Hillél és Sámáj házának vitája (Hillél és Sámáj időszámításunk kezdetén éltek), melyet a Bar Kochba-felkelés idejében még le nem írt Misna rögzít, olyan másodlagos kérdéseket érint, mint hogy szabad-e olyan etrogot használni a micva teljesítéséhez, mely esetében kérdés merül fel az előírt tizedek és adományok leválasztásával.⁷

A magukra a szaduceusok utódjaiként tekintő karitáknál (ezt a kapcsolatot a rabbinikus zsidók és történészek között is sokan elfogadták a történelem során⁸) a négyféle növényt az ünnepi sátor építésére használják fel, és tág teret engednek annak, hogy pontosan mely növényfajta jöhetnek szóba.⁹ A díszes fa gyümölcsét pl. szó szerint magyarázva, bármilyen gyümölcsöt használnak: almát, gránátalmát, narancsot, és akár citrusalmát is. Ugyanez a helyzet a samaritánusokkal. Híresek a samaritánusok által épített ünnepi sátrak, melyeknek tetejét gyümölcsök százai díszítik.

Az a tény, hogy Bar Kochba levelében etrogot (citrusalmát) és mirtuszt kér, arra mutat rá, hogy a parancsolatokat a farizeus bölcsék értelmezése alapján tartotta be. Enélkül nem is tekintette volna őt rabbi Akiva messiásnak.¹⁰

Mint láthatjuk, Tóra parancsolatait buzgón betartó zsidó volt, akinek nemcsak saját személyes vallási kötelezettségei lebegtek szeme előtt, hanem katonáival ugyanúgy törődött, legyenek azok tiszték, vagy közlegények.

Szembetűnő Bár Kochba csapatainak gyenge ellátottsága szállítóeszközök terén, ami miatt is ilyen körülményesen kellett az ünnepi csokrokra beszerezni (Jigael Jadin).

A levélben szereplő „készítsd el azokat” utasítás jelentéséről megoszlanak a vélemények. Jadin szerint ez az Izrael földjének terméséből való leveendő tizedre¹¹ utal. Más vélemény szerint a növények hagyományos csokrának elkészítésére. Az erre vonatkozó előírás már a Talmudban is szerepel, rabbi Jehuda nevében¹², aki rabbi Akivának, Bar Kochba patrónusának volt tanítványa. Mindkét vélemény szerint Bar Kochbának a parancsolatok aprólékos betartása iránt való odaadása nyilvánul meg ebben az utasításban.

7 Misna, Szukka III. 5.

8 Revel 3-9.

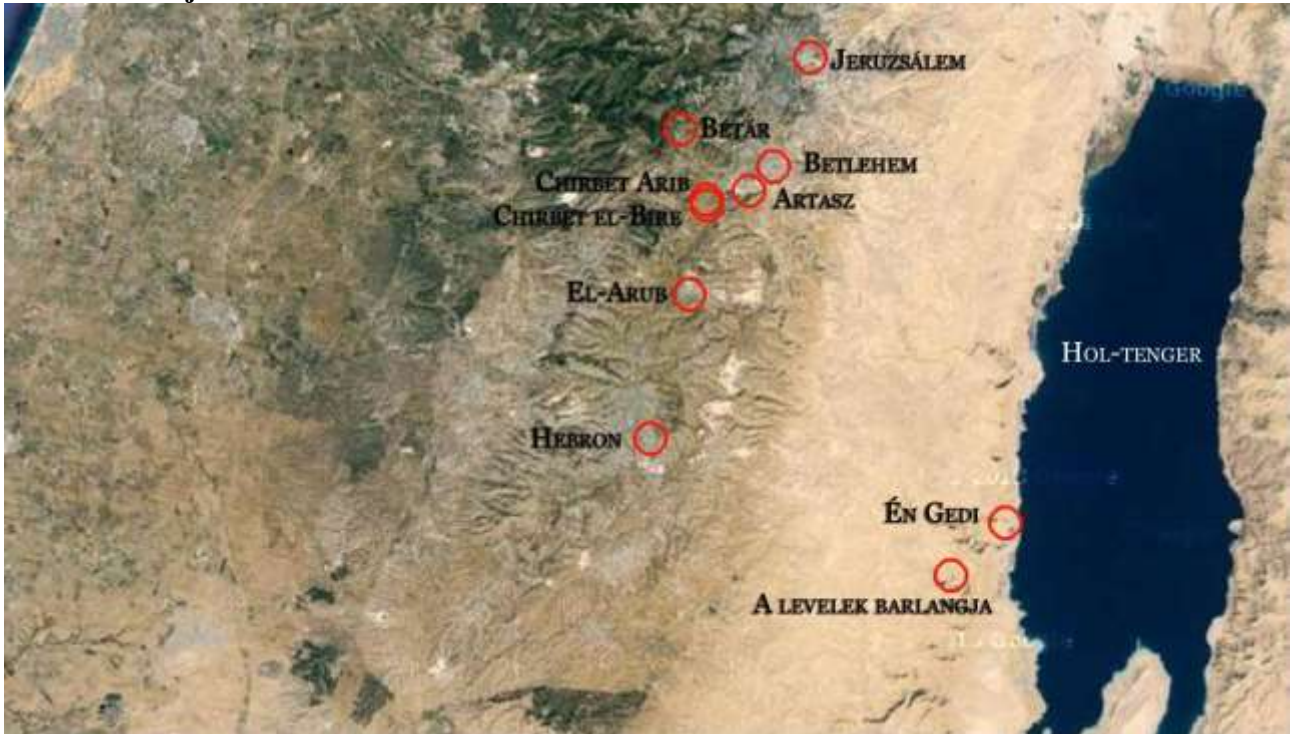
9 Revel 79. o.

10 Lásd a lábjegyzet 3. pontját

11 Misna, Szukka III. 5.

12 Babilóniai Talmud, Szukka 31B

A levél földrajzi vonatkozásai

Jeruzsálem városáról ezen és egy további Bár Kochbához kötődő levélen kívül csak egy bizonyos midrási történetben nyer említést, mely a messiás születéséről szól. E történetnek két szövegváltozata ismert, egyik a Palesztinai Talmudból, a másik a Midrás Échából. A Jeruzsálem-nak megfelelő **בירת ערבא** a Midrás Échában szerepel, míg a talmudban **בירת מלכא דבית לחם יהודה** olvasható. Binjamin Mazar professzor szerint e két helynév ugyanazt az ókori települést takarja, mely valószínűleg a mai Chirbet Aribnak (חרבת עריב) felel meg, vagy ahhoz közel, Artasz és Bét El-Arubb judeai arab települések között lehetett. Jigael Jadin El Arubbal azonosítja. Vagyis mindkét vélemény szerint a település, melynek nevének jelentése „fűzfák városa” (Betlehemfűzfő?) Betlehem közelében fekszik, vagyis a Hebront Jeruzsálemmel összekötő ut mentén, a Bar Kochba felkelésben fontos szerepet játszó Bétár és Én Gedi között. E két utóbbi település a felkelők fontos bázisa volt.

Az említett midrásbeli messiástörténetben¹³ szereplő **בירת ערבא**-ot Dr. Klein Sámuel (1886-1940) érsekújvári rabbi, történelem- és földrajztudós Chirbet Aribbal azonosítja, ám szerinte ez nem azonos a Talmudban szereplő **בירת ערבא**-val melyet Chirbet El-Birével azonosít¹⁴. Természetesen jelen dolgozat tárgyát képező levélben szereplő helynévhez nem tudott hozzászólni, mivel az ő életében még nem volt ismert. A magyar fülnek talán hasonlóan csengő Chirbet Arib és Chirbet El-Bire két különböző hely (etimológiailag nincs közük egymáshoz), mindkettő a mai Neve Dániel és Efrát települések között fekszik, Gus Ecijonban, egymástól pár száz méternyire.

A mai Arub vagy El-Arubb nevű arab település, mely látszólag megőrizte **בירת ערבא** nevét (mindkét szónak a gyöke **ájin-rés-bét**) közelében több forrás is van, ami magyarázatot ad arra, hogy bőségesen el lehetett látva mirtusszal és fűzfával (a fűzfát jelentő **arava** szónak ugyanez a gyöke). Szintén ugyanez a három betű a gyöke a midrásban szereplő **בירת ערבא** névváltozatnak és Mazar professzor által beazonosított Bét El-Arubb település nevének.

A hetvenes évek elején El-Arubb szomszédságában egy nagy barlangot tártak fel, ahol J. Cafir és J. Mesorer ásatásokat folytattak, és ahol is, többek között, Bar Kochba-korabeli érméket találtak.¹⁵

13 Palesztinai Talmud, Berachot II. 5A, illetve Échá Rabba I. 16.

14 Klein 11-12.

15 '24-27; Y. Tsafir, B. Zissu, *A hiding complex of the Second Temple period and the time of the Bar-Kochba revolt at 'Ain-'Arrub in the Hebron hills*, 24.-

A levélben előforduló személyek

A levél feladójaként megjelölt Simon nem más, mint Simon Bar Kochba vagy Bar Kosziba, akiről már fentebb szó esett.

Jehonatán ben Bájá és Mászbálá ben Simon a Bar Kochba felkelés helyi parancsnokai voltak Én Gediben¹⁶.

A címzettként megjelölt Jehuda bar Menáse szintén Bar Kochbának egy tisztje volt, de ennél többet nem sikerült megtudnom róla.

Felhasznált irodalom:

- Ada Jardeni: Arámi, héber- és nabateus oklevelek gyűjteménye a Judeai sivatagból és kapcsolódó anyag, 177. o., Jeruzsálem. *Oszeif teudot árámijot, ivrijot ve-nábátijot mi-midbár Jehudá ve-chomer károv*
עדה ירדני, אוסף תעודות ארמיות, עבריות, ונבטיות, ממדבר יהודה, וחומר קרוב, ירושלים, תש"ס
- יגאל ידן 'בר כוכבא' בהוצאת וידנפלד וניקולסון ירושלים
- 130 יגאל ידן, *החיפושים אחר בר כוכבא*, ירושלים, תשל"א, עמ' 130
- Dr. Smuel Avramsky: ד"ר שמואל אברמסקי: מרד בר כוכבא לאור הגלויים האחרונים. מחניים נ"ט תשכ"א
A Bar-Kochba felkelés az utóbbi felfedezések fényében. Máchánájim 59.
- Bernard Revel: The Karaite Halakah and its Relation to Sadducean, Samaritan and Philonian Halakah
- Klein Sámuel: Szefer Hájisuv, Jeruzsálem, 1939

27. o., The Roman and Byzantine Near East 3, szerk. J. H. Humphrey (Journal of Roman Archaeology. Supplementary Series 49), (Portsmouth, Rhode Island, 2002), 7.–36. o. U:Ú!

16 L.W. Barnard Studies in Church History and Patristics, 25. oldal